

Zpráva o stavu bádání a dokumentaci malovaných opon divadel českých zemí

Ouvertura

Nová společensko-politická situace v naší zemi po roce 1989, kdy došlo ke zrušení krajských kulturních středisek a posléze i okresních, uspíšila splacení již dlouho pociťovanému dluhu. Tím bylo vytvoření publikace, která by v celistvosti pojednala o historii a vývoji českého ochotnického/amatérského divadla. Slovenské dění v této oblasti bylo zpracováno již ve dvou publikacích z roku 1983 a 1984, jejichž autory byli Ladislav Čavojský a Vladimír Štefko.^{1 a 2} O tom českém existovaly informace roztroušené v nejrůznějších účelových publikacích, programových brožurách a zpravodajích přehlídek či časopiseckých a novinových článcích. Zainteresovaní pracovníci tehdejšího Informačního a poradenského střediska pro místní kulturu v Praze (IPOS) si uvědomili, že je třeba jednat rychle, a to dříve, než se možní spoluautoři na díle z krajských a okresních kulturních středisek a jejich spolupracovníci z řad profesionálních i amatérských divadelníků vytratí ze zorného pole. Pohnutkou k neodkladnému jednání byla i transformace knihoven a zrušení Kabinetu dějin českého divadla na půdě Akademie věd, což s sebou neslo ohrožení dostupnosti pramenů, z nichž by bylo možné čerpat. Mnoho tiskovin se těmito kroky skutečně ocitlo v nenávratnu. Rozpad Československé republiky a vznik samostatné České republiky od 1. ledna 1993 byl jen dalším impulsem k započetí práce na dějinách ochotnického/amatérského divadla v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Na půdě IPOS vznikl pracovní tým v čele s Vítězslavou Šrámkovou a prof. Janem Císařem. Cennými radami ho vybavil prof. František Černý díky své zkušenosti z vydání tzv. akademických Dějin českého divadla.³⁻⁶ Práce na vydání knihy věnované dějinám ochotnického/amatérského divadla započala v dubnu 1996. Zapojena do ní byla řada teatrologů, divadelních historiků, odborných pracovníků pro amatérské divadlo, archivů, muzeí, knihoven, okresních úřadů, ale také značný počet amatérských divadelníků. První fáze tkvěla v soustředění podkladových pramenů a materiálů. Trpělivé a houževnaté bádání přineslo neočekávanou sumu informací o dění v předmětné oblasti. Česká republika je zemí s naprostou převahou malých obcí, v nichž se, až na výjimky, dala vysledovat divadelní aktivita, a to i v těch nejmenších vesničkách. Soustředěno bylo takové množství informací o existenci a činnosti divadelních souborů, že nezbylo, než pozměnit původní záměr na vydání jedné knihy. Výsledkem bylo vydání čtyř svazků. První z nich je věnován vývoji českého neprofesionálního, ochotnického a amatérského divadla od 12. století po současnost. Vyšel v roce 1998 pod názvem *Cesty českého amatérského divadla* s podtitulkem *Vývojové tendence*.⁷ O rok později následovala *Bibliografie českého amatérského divadla*.⁸ V letech 2001 a 2002 byl vydán dvousvazkový *Místopis českého amatérského divadla A–M*⁹ a *N–Ž*.¹⁰ Vydání tohoto obsáhlého díla bylo finančně podpořeno Ministerstvem kultury ČR.

Akt 1.

Při sběru podkladových materiálů k vydání knihy, která by postihla v celistvosti vývojové tendence a aktivity v oblasti ochotnického/amatérského divadla v ČR, se objevovaly také informace o existenci dochovaných dokladů o činnosti souborů, které jsou materiální povahy. Mezi nimi o malovaných oponách, výtvarných artefaktech namnoze olbřímích rozměrů. Vydání čtyřsvazkového díla bylo limitováno rozsahem i časově. Zpracovat do něj malované opony nebylo reálné, a to zejména pro časovou náročnost pořízení kvalitní obrazové dokumentace a získání informací o autorech a historii opon a s tím spojenými finančními

náklady. Byl proto pojat záměr usilovat o zpracování a vydání samostatné knihy o malovaných oponách.

Původním záměrem zpracovatelů – Jiřího Valenty a Vítězslavy Šrámkové – bylo soustředění informací a dokumentace o oponách venkovských jevišť. Předpokládali, že se bude jednat o počet nepřesahující dvacítku, maximálně třicítku. S bádáním bylo započato již v roce 1998. Velice brzy se ukázalo, že předpoklad o množství dochovaných opon byl mylný. Ochotnické divadelní hnutí, zejména v druhé polovině 19. století a první polovině 20. století bylo v českých zemích tak mohutné a všudypřítomné, čehož je mj. dokladem stavba vlastních divadelních budov spolků divadelních ochotníků, ale také sokoloven a orloven, v nichž bylo pamatováno na prostor pro činnost dramatických odborů těchto tělocvičných organizací. Vedle toho značné množství spolků využívalo sály obecních domů, četných hostinců a jiných veřejných budov. Takřka na všech těchto místech nechyběly malované opony. Mnoho z nich se dochovalo na místech svého původního určení, nebo se o jejich existenci našly doklady v kronikách obcí, spolků, účetních knihách, na stránkách divadelních periodik etc. či alespoň ve svědectví pamětníků. Působení ochotníků přerůstalo také v iniciování a finanční podporu staveb divadelních budov, které se nestaly jejich majetkem. To zpracovatele vedlo k rozhodnutí nerozlišovat scény profesionální a ochotnické a bádání rozšířit na podchycení všech dochovaných či doložených malovaných opon divadel českých zemí.

Platformou k soustřeďování výstupů bádání se stala od roku 2005 internetová Databáze českého amatérského divadla.¹¹ Jde o rozsáhlé, bohatě strukturované dílo encyklopedického charakteru, které postupně zpracovává více než dvousetřicetiletou historii i současnost českého ochotnického/amatérského divadla formou slovníkových hesel souborů, osobností, míst, v nichž se hrálo divadlo, přehlídek a jejich ročníků, vzdělávacích projektů, výstav etc. Lze v ní nalézt periodika věnovaná amatérskému divadlu. Samostatnou bázi tvoří malované opony. Hesla jsou vzájemně provázána sítí vazeb a vybavena obrazovou a textovou dokumentací, bibliografií a odkazy na archivy, v nichž jsou uloženy další materiály. Základem databáze byl materiál soustředěný v souvislosti s pracemi na Cestách, Bibliografii a dvoudílném Místopisu českého amatérského divadla. Materiál byl nově strukturován, je průběžně doplňován a zpřesňován, jednak vlastním badatelským výzkumem, jednak z informací a zdrojů externích spolupracovníků.

Po patrně prvním počínu souborného představení fenoménu malovaných opon, kterým byla výstava Múzám, městu, národu s podtitulkem Divadelní opony v Čechách a na Moravě v 19.–20. století, realizovaná Milanem Kreuzingerem ve Státní opeře Praha v roce 2002 a následně ve Východočeském divadle v Pardubicích (2003) a Divadle J. K. Tyla v Plzni, došlo k dalšímu kroku v prezentaci malovaných opon. Tím byla realizace panelové putovní výstavy reprodukcí do té doby objevených malovaných opon. Výstavu zhlédlo nezanedbatelné množství divadelníků na dvanácti přehlídkách amatérského divadla v průběhu let 2007–2010. Díky tomu byly získány cenné informace o existenci zatím neobjevených opon. Po třinácti letech usilovného bádání a dokumentování se podařilo uskutečnit záměr vydání knihy. Realizován byl díky projektu financovaného v letech 2008–2010 z FM EHP/Norska – CZ0089 Uchování a prezentace kulturního dědictví českého i světového divadla, konkrétně podprojektu č. 3 – Databáze českého amatérského divadla.

Výpravnou knihu *Malované opony divadel českých zemí*¹² vydalo v prosinci 2010 Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS, do roku 2004 IPOS). Poprvé tak byl veřejnosti představen souhrnný přehled známých i zapomenutých divadelních opon – od té Hynaisovy v pražském Národním divadle či zámeckého divadla v Českém Krumlově až po opony jevišť sokoloven, orloven, venkovských hostinců nebo loutkových divadel. Objevná

kniha o 412 stranách s takřka 250 vyobrazeními malovaných opon se stala podnětným příspěvkem k tématu péče o uchování kulturního dědictví.

Sbírku dokumentace opon realizoval Jiří Valenta, redakce se ujali Vítězslava Šrámková a Bronislav Pražan. Autorsky přispěli mj. Jaroslav Blecha, Jan Císař, Alice Dubská, Josef Herman, František Laurin, Jan Randák, Přemysl Rut, Milan Uhde, Tomáš Vlček a další. Design knihy vytvořil Martin Taller. Opony jsou v knize uspořádány do kapitol členěných podle motivů zobrazovaných na oponách nebo podle jejich zvláštního svěbytného užívání. Za pojednáními o fenoménu, jakým malované opony jsou, lze nalézt kapitoly věnované oponám zámeckých divadel, oponám s výjevy alegorickými, múz, mýtů české historie, vlasteneckými, krajiny, obrazů domova, života na venkově. Samostatné kapitoly dále tvoří veduty měst a obcí, opony ve službách scénografie, současná tvorba, malované železné opony a opony loutkových divadel členěné do dvou kapitol (putující loutkářské rody a rodinná loutková divadla).

Akt 2.

Vydání knihy se mj. stalo výzvou a impulsem pro kulturní aktivisty v řadě míst, kteří si uvědomili, že staré malované opony mají svou kulturní a historickou hodnotu a dali o existenci opon ve svých místech vědět pracovišti Databáze českého amatérského divadla v NIPOS. To se ostatně průběžně i po vydání knihy věnovalo badatelské činnosti vedoucí k dalšímu rozšíření rezervoáru malovaných opon a jejich dokumentaci. Pátrání po oponách bylo dílem cílené, a to ve spolupráci s Národním muzeem v Praze, Muzeem loutkářských kultur v Chrudimi, Moravským zemským muzeem v Brně a dalšími institucemi včetně divadel. Dílem pak šlo o jakýsi samovolný sběr. Hned po vydání první knihy v roce 2010 se pracovníkům databáze ozvala řada míst oznamujících existenci malovaných opon. Bylo jim líto, že jejich opony nejsou v knize zachyceny. Opakoval se totožný efekt, jaký nastal po vydání Místopisu amatérského divadla, kdy se ohlásila řada souborů, které se ve svazcích místopisu nenalezly. Postupně došlo k zdokumentování všech takto nově „objevených“ opon. Při výjezdu do toho kterého místa byli zpracovatelé dokumentace začasť upozorněni, že mají oponu také v obci o několik kilometrů dále. A tak se namísto jedné opony podařilo zdokumentovat další, o nichž neměli tušení. Původně uvažovali o tom, že bude kniha obsahovat 80 až 100 opon. I díky tomuto samovolnému lavinovému sběru se jich nakonec podařilo postihnout více než dvojnásobek. Za šest let od vydání knihy byla tak zaznamenána existence dalších více jak 230 opon. O mnohých existují pouze písemné záznamy či zmínky pamětníků a samotné opony jsou patrně v nenávratnu. U většiny se však podařilo pořídit či získat obrazovou a faktografickou dokumentaci, byť ne vždy v kýžené úplnosti.

Díky finanční podpoře Ministerstva kultury ČR mohlo NIPOS přistoupit k přípravě a realizaci knihy, která by odborné i laické veřejnosti zprostředkovala nově objevené a zdokumentované opony a doplnila tak výsledky bádání obsažené v knize z roku 2010 o takřka stejně početný soubor příspěvků k předmětnému tématu. Práce na vlastní přípravě vydání navazující knihy byly realizovány především v průběhu roku 2016. Publikace *Malované opony divadel českých zemí II*¹³ vyšla v prosinci 2017. Jejím editorem byl Milan Strotzer, redakci tvořil kolektiv spolupracovníků – Jiří Němec, Vítězslava Šrámková a Jiří Valenta. Autorsky přispěli Jiří Bláha, Jaroslav Blecha, Alice Dubská, Jiří Němec, Jan Novák, Pavel Purkrábek, Milan Strotzer, Jakub Synecký, Vítězslava Šrámková, Jaroslav Vlach, Tomáš Vlček a Václav Zoubek. Design knihy vytvořila Markéta Šafáriková.

V druhé knize nebylo zvoleno uspořádání opon dle motivů, nýbrž abecedně podle názvů míst jejich původního užití. Do samostatných oddílů byly uspořádány opony ve službách scénografie, opony loutkových divadel a další dohledané opony, u nichž se nepodařilo zajistit kvalitní obrazovou dokumentaci či podklady umožňující umělecko-historický popis.

Připojené rejstříky obsahují sumární přehled o místech s doloženými oponami a zjištěných autorech do roku 2017. Rejstřík míst obsahuje 384 položek, rejstřík autorů 325. Mezi autory lze nalézt řadu slavných jmen – namátkou Mikoláš Aleš, Josef Čapek, Bedřich Feuerstein, Emil Filla, Jindřich Freiwald, Adolf Hoffmeister, Alexandr Vladimír Hrstka, Vojtěch Hynais, Antonín Chittussi, Gustav Klimt, František Kysela, Josef Lada, Alfons Mucha, František Muzika, Václav Rabas, Josef Svoboda, Jiří Trnka, František Tröster, Joža Uprka, František Ženíšek. Stejně jako v první publikaci, obsahuje i ta druhá, jak díla věhlasných výtvarníků, tak díla neškolených autorů, malířů pokojů či díla vzniklá na půdě ateliérů vyrábějících divadelní dekorace. Jejich hodnota je různorodá, od té výsostně výtvarné po kulturně společenskou, dokumentující proměny dějinných etap naší země.

Akt 3.

Již při redakční uzávěrce druhé knihy o malovaných oponách bylo zřejmé, že bádání zdaleka nekončí, pracovišti Databáze českého amatérského divadla v NIPOS se dostalo nejednoho podnětu k dokumentaci dalších objevených opon. Pokračovat v díle bylo umožněno mj. i díky programu Institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumných organizací Ministerstva kultury (zkratka IP DKRVO) na léta 2019–2023. Do konce trvání tohoto programu je reálné provést dokumentaci 65 malovaných opon či návrhů na ně. Pokud se nalezne finanční podpora a bude zajištěna personální stránka pro další bádání a dokumentaci, lze do budoucna předpokládat rozšíření rezervoáru malovaných opon nejméně o 100 přírůstků. Taková je totiž suma nově nabytých podnětů o existenci opon či zdrojích, které mohou jejich existenci doložit. Je nasnadě, že dosud vydané knihy o malovaných oponách divadel českých zemí budou moci být po čase doplněny dalším dílem.

Původní skromné předpoklady byly překonány neočekávanou měrou. Databáze v současnosti obsahuje dokumentaci 670 opon a výtvarných návrhů, z toho jich 419 fyzicky existuje, 179 je doloženo záznamy a většinou i reprodukcemi, zbytek pak informacemi z nejrůznějších pramenů. Nejstarší zaznamenaná opona je z roku 1630, a sice z městyse Bobrová (okres Žďár nad Sázavou). Doložena je zápisem o koupi opony kostelním záduším, nejspíše pro provozování pašijových her.¹⁴ Nejstarší existující oponou se pyšní zámecké divadlo v Českém Krumlově od vídeňských dvorních malířů Hanse Wetschela a Lea Märkela. Na oponě z roku 1766 vytvořili alegorický výjev – apoteózu svobodných umění.¹⁵ Druhé dvě dochované nejstarší opony jsou opět ze zámeckého divadla, a sice z Litomyšle. Jsou také dílem vídeňského dvorního malíře, pražského rodáka Josefa Platzera. Na první je vyobrazen antický chrám, na druhé pohled sloupovou předsíní do palácového nádvoří. Obě jsou z roku 1797.¹⁶ Nejstarší opony, sloužící ochotnickému divadlu, se zachovaly v Hronově a v Chrudimi. Ta hronovská s vyobrazením veduty města je z roku 1847, jejím autorem je místní vůdčí osobnost ochotnické činnosti Antonín Knahl.¹⁷ Na té chrudimské pořízené před rokem 1854 je vyobrazen Krok a jeho dcery Kaša, Teta a Libuša. Pro jeviště starého chrudimského divadla ji vytvořil malíř, řezbář, rytec a sochař Jan Kokeš.¹⁸ Nejmladší zaznamenaná malovaná opona je z roku 2015. Patří k těm, které byly pořízeny pro scénografii konkrétní inscenace. Slouží amatérskému divadelnímu souboru Rádobydivadlo Klapý a jeho inscenaci dramatizace Vančurovy novely Rozmarné léto. Autorkou je scénografka Jana Stejskalová.¹⁹

Naprostá většina zdokumentovaných opon pochází z 20. století, celkem 428, přičemž nejvíce jich vzniklo v letech 1918–1948 – více jak 280. Nemalý počet je i z druhé poloviny 18. století – 143. V ostatních obdobích jsou nálezy početně méně významné. Neznamená to však, že by opony nevznikaly např. v současnosti. Od roku 1990 jich bylo zaznamenáno 16. Nutno poznamenat, že ve 40 případech nebylo možné rok či alespoň období vzniku identifikovat.

Autory většiny opon jsou osoby výtvarně školené. Zachyceno bylo 390 jmen výtvarníků či malířských ateliérů. V místech působení ochotnických divadel se malby opon ujímali lidé s jistým výtvarným nadáním, leč bez odborného školení, např. malíři pokojů, učitelé, výtvarně schopní členové souborů – zaznamenáno jich bylo 164 jmenovitě. Podobně jako tomu je s určením roku vzniku, u poměrně velkého množství nálezů (80) se autorství nepodařilo zjistit, respektive nelze je odpovědně posoudit.

Tematické zaměření tvůrců, respektive zadavatelů malovaných opon je velice různorodé. Nejpočetnější tematickou skupinu představují veduty měst a obcí. Nalezneme je na 115 doložených oponách. Další početnou skupinu tvoří výjevy z české mytologie a historie (99). Mezi nimi převažuje výtvarné zpracování Libušiny věštby (28x), začasté podle obrazu Josefa Mathausera (1846–1917) a povolání Přemysla Oráče od pluhu (14x) většinou inspirované či přímo reprodukcující lunetu Františka Ženíška (1849–1916), kterou vytvořil pro Národní divadlo v Praze. Ojedinelé nejsou výjevy s praotcem Čechem na hoře Říp (7x) či setkání Oldřicha s Boženou (6x), k nimž byly předlohou Mathauserovy obrazy. Velký počet dále tvoří výjevy alegorické (84) v takřka rovnoměrném zastoupení těch, které jsou obecné povahy, těch spjatých s místem, pro které byly vytvořeny či jsou alegoriemi uživatelů (především dramatických odborů Sokola).

Menší, nicméně nezanedbatelnou samostatnou tematickou skupinou jsou opony s výraznými vlasteneckými projevy (38). Na téměř polovině z nich se nachází nápis Kde domov můj, namnoze doprovázený notovým záznamem a textem české hymny. Předlohou tvůrcům těchto opon byl většinou tiskem vydaný populární obraz Adolfa Liebschera (1857–1919) nebo barvotisk obrazu Věnceslava Černého (1865–1936), ojedinelé obraz Josefa Soukupa (1890–1970), který vyšel tiskem roku 1940 pro povzbuzení národního sebevědomí za nacistické okupace. Do této skupiny lze započít i častá vyobrazení panoramatu pražských Hradčan a Karlova mostu (21) či hradu Karlštejna (7) jako symbolů české státnosti a slavné historie. Podobně početné jsou opony, na nichž jejich autoři zpodobnili múzy (37). Některé jsou vázané k místu užití, častěji jsou však ztvárněny v obecné poloze. Samostatnou kategorií jsou opony, na nichž jsou vymalovány pouze draperie (32). Ty jsou přítomny na většině malovaných opon, ale pouze jako rámeček ústředního výjevu.

Řádově méně početný je výskyt opon s tímto tematickým zaměřením: pohádkové motivy (28), stavby (22), krajina (18), apoteóza umění (17), ornamentální malba (15), život na venkově (13), výjevy z uměleckých děl (9), abstrakce (6), historie domova (5), osobnosti (4), mytologie nečeské provenience (3). Ojedinelé byly zaznamenány opony s náboženskými výjevy, opony sloužící jako prostředek reklamy a jedna parodického charakteru. Ve výše uvedeném sumáři nejsou zachyceny opony ve službách scénografie (59), vytvořené pro konkrétní divadelní inscenace. U 40 opon, byť je jejich existence doložena, není známo jejich tematické zaměření.

Z hlediska uživatelského určení připadá největší suma opon na scény ochotnických/amatérských divadelních souborů věnujících se činohernímu a hudebnímu divadlu (389). Zaznamenáno bylo 166 opon a návrhů pořízených pro velké scény profesionálních a městských divadel, 77 opon loutkových divadel, a to jak amatérských či rodinných, tak těch, které si pro svou živnost opatřili putující loutkáři (18). Zdokumentováno bylo 12 opon zámeckých divadel. U zbývajících z celkového počtu se nepodařilo uživatele zjistit.

Z hlediska demografického je nález opon či návrhů na ně velice rozdílný. Od 98 artefaktů v Praze, přes 96 v Královéhradeckém kraji, 80 ve Středočeském kraji, 69 v Pardubickém kraji, 60 v Libereckém kraji, 43 v Jihomoravském kraji, 42 v Jihočeském kraji, 42 v Kraji Vysočina, 41 v Plzeňském kraji, 16 v Ústeckém kraji a 12 v Moravskoslezském kraji až po kraje, v nichž se jedná o pouhé jednotky opon. Nejméně nálezů je v Karlovarském kraji (4). Tato statistika vychází ze současného krajového uspořádání. Pokud bychom vzali v úvahu

předchozí uspořádání krajů, v němž např. část Pardubického a Libereckého kraje náležela spolu s nynějším Královéhradeckým do Východočeského kraje, byly by rozdíly ještě markantnější. Pomineme-li hlavní město Prahu s největší koncentrací profesionálních divadelních scén, primát někdejšího východočeského regionu a druhé místo v počtu opon ve Středočeském kraji napovídají, že je tu shoda s četností ochotnických souborů. Ta shoda se vyhnula Jihomoravskému kraji, který patřil k trojici s největším počtem divadelních souborů. Může to být však tím, že se nepodařilo v tomto regionu opony dohledat.

Epilog

Pátrání po malovaných oponách, ve snaze zachytit z tohoto specifického fenoménu materiálního kulturního dědictví, co se dá, bylo poznamenáno společensko-politickými zvraty v dějinách naší země. Ačkoliv se to na první pohled nezdá, svůj díl na tom má i zrod samostatné Československé republiky. Ochotnické divadelní spolky se již v 19. století, zejména pak v jeho druhé polovině, staly především v menších městech a ve venkovských sídlech zvláště, hybateli kulturního dění, podílely se na prosazování národních zájmů, staly se strůjci toho, co dnes nazýváme občanskou společností. Zrod republiky je nutně vedl k přihlášení se k ideálům nově se utvářejícího společenství. To, co představovaly publiku na svých dosavadních oponách, bylo neadekvátní pro změněnou společensko-politickou situaci. A tak vyvstala potřeba změny. Vytvořeno bylo nemalé množství nových opon a ty, do té doby používané, skončily většinou v nenávratnu. Jistým, byť ne stoprocentně platným dokladem tohoto efektu je skutečnost, že se dochovalo z období let 1919–1948, ať fyzicky či doloženě, takřka o šestinu více opon, než za celé 18. století.

Další, patrně největší pohromu, přineslo v roce 1950 zrušení spolkové činnosti. Dotklo se de facto všech ochotnických divadelních spolků. Jejich majetek převzaly komunistickou mocí vymezené společenské organizace a kulturní zařízení, zejména kulturní domy Revolučního odborového hnutí. Pokud byly součástí majetku spolků malované opony neodpovídající svým obsahem vládnoucí ideologii nebo byly pro prostory nového zřizovatele nepoužitelné, došlo k jejich zničení, popřípadě k přemalování. Mnoho ochotnických divadel zaniklo a s nimi i jejich mobiliář včetně malovaných opon.

Nejčerstvější ránu pak představuje proces restitucí v závěru 20. století a s ním související vracení objektů do soukromých rukou, respektive s jejich prodejem a následnými rekonstrukcemi. Při přestavbách objektů skončila nejedna opona nejspíše na skládkách, zavalena stavební sutí. Lze však konstatovat, že z hlediska bádání po oponách, přineslo toto období i svá pozitiva. Noví majitelé v řadě případů oznámili nálezy opon, které objevili na svých půdách či jiných místech. V Janově nad Nisou v sále bývalého kina/divadla si provozovatel zábavního podniku nechal snížit strop po celé délce sálu včetně jeviště. Opona, kterou bylo jeviště vybaveno, se tak ocitla stočená ve vzniklém meziprostoru, do něhož nebyl přístup. Naštěstí nový majitel neváhal vyříznout část sníženého stropu, aby mohla být opona vyjmuta a zdokumentována. Napomohla k tomu výhledově plánovaná rekonstrukce objektu.

20

Bohužel, zachyceny byly i příklady počínání, které nelze nazvat jinak než barbarské. Např. z někdejší opony Dramatického odboru Sokola v Plánici s vedutou města, která se ocitla v soukromém vlastnictví, bylo vystřiženo pět nejzachovalejších částí, a ty nyní slouží jako samostatné artefakty – abstraktně působící obrazy v bytě majitele.²¹ Sotva uvěřitelným je osud železné opony městského divadla v Lounech, kterou vytvořili v roce 1963 malíři Zdeněk Sýkora a Vladislav Mirvald, výrazná osobnost českého konstruktivního umění. Opona ve stylu geometrické abstrakce měla rozměry 11 x 9 metrů. Při rekonstrukci divadla v letech 1999–2003 zmizela, patrně prodána jako šrot.²² Podobný osud mohlo potkat dílo Alfonse Muchy z roku 1935, původně rozměrná luneta pro nově postavenou spořitelnu v Nymburce.

Do budovy byl v 60. letech umístěn OV KSČ. Správce objektu dostal za úkol zlikvidovat vše, co bylo do té doby uloženo na půdě. Byl zde uložen i Muchův obraz. Správci bylo líto tak velké plátno vyhodit, a aniž tušil, že je uvnitř pomalované, nabídl ho místnímu divadelnímu souboru jako materiál na výrobu kulis. Po rozbalení plátna na jevišti nymburského Hálkova divadla byl obraz identifikován místním akad. malířem Hanušem Bohmanem, který byl zprostředkovatelem při zadání díla Muchovi. Obraz Poddání Nymburka L. P. 1421 Bohu a Pražanům byl H. Bohmanem restaurován a v roce 1968 zavěšen na železnou oponu. Ačkoliv to nebyla ideální instalace, visel na ní dlouhých dvacet let. V současnosti je v městském muzeu.²³

Méně radostný osud stihl malovanou oponu pro Městské divadlo v Kolíně, kterou namaloval Hynaisův žák Ludvík Vacátko. Opona byla instalována v divadle, ale záhy odstraněna z rozhodnutí komise, která ji shledala v roce 1954 jako ideově nevhodnou. Komise doporučila, aby bylo dílo jako monumentální umělecký obraz uloženo v Národní galerii v Praze. K deponování opony do Národní galerie však nedošlo. Co se s oponou skutečně stalo, není známo. V Regionálním muzeu v Kolíně se naštěstí dochovaly dva Vacátkovy návrhy.²⁴ S ideovými problémy se viditelně potýkal i akad. malíř Oskar Brázda při plnění zakázky na oponu pro Městské divadlo v Žatci. Zatímco na návrhu opony s názvem Apoteóza města a jeho šťastného života je vyobrazena dívka se srpem v ruce sedící na koni, na oponě žateckého divadla z roku 1948 nesedí dívka na koni, nýbrž na kravce. Co bylo důvodem takové proměny, se můžeme jen dohadovat. Vzhledem k roku vzniku opony mohly vést k záměně docela dobře důvody ideologické.²⁵

Vpravdě barbarský příběh se týká opony ze Žarošic, kterou namaloval v roce 1933 jako první rozsáhlé dílo ještě před vstupem na pražskou Akademii výtvarných umění Joža Konečný. Opona sloužila svému účelu až do příchodu fronty v roce 1945. Bohužel, stala se též její obětí. Procházející vojska si vzala oponu jako krycí plachtu na vůz. Téměř po padesáti letech se podařilo zjistit, že existuje malířova studie k této oponě. Nenávratně ztracené dílo tak připomíná alespoň studie umístěná ve Vlastivědném památníku v Žarošicích.²⁶

Při bádání po oponách lze dohledat i doklady jednání, které jsou opačného charakteru, a sice povznášejícího. Jeden z nich je z období 2. světové války, stejně jako ten žarošický. Tentokrát jen několik dnů po vypuknutí válečného konfliktu. Pro dramatický odbor hasičů v Bílé Hlině namaloval malíř a řezbář František Pešán v roce 1938 oponu s vlasteneckým výjevem a s nápisem Kde domov můj. K malbě mu jako předloha posloužil obraz Věnceslava Černého. Opona byla spuštěna před zraky publika poprvé 26. března 1939 před uvedením Jiráskovy Vojnarky. Původně měli ochotníci hrát 19. března, ale z důvodu nacistické okupace a zákazu shromažďování se představení uskutečnilo až o týden později. Při spuštění opony stovka přítomných občanů povstala a zazpívala celou československou hymnu.²⁷

Vůbec první souhrnné zmapování svěbytných výtvarných prací, jakými jsou malované divadelní opony, poukázalo na jejich význam společenský a kulturní, na to, že jde o vzácné doklady historického vývoje naší země, a to bez ohledu na to, zda opony malovali renomovaní umělci či venkovští malíři pokojů. Ostatně i ty opony, které jsou dílem respektovaných výtvarných umělců, jsou v jejich díle často prezentovány jako spíše kuriózní epizoda, útok do oblasti, která není hodna seriózního zkoumání. Přínosem vydaných knih o oponách a dalšího bádání by mohla být i proměna tohoto přístupu. To podstatné však tkví v tom, že si ve většině míst lidé uvědomili a uvědomují, že se nejedná o veteš nehodnou pozornosti, ale o cenné doklady naší minulosti. Řada opon se díky tomu dočkala restaurování – nejméně 57, což je zhruba sedmina z těch, co fyzicky existují. Několik současných majitelů se k takovému kroku chystá, a to navzdory tomu, že nejde o levnou záležitost. Lze si jen přát, aby se i toto pojednání stalo podnětným příspěvkem k tématu péče o uchování kulturního dědictví.

- ¹ ČAVOJSKÝ, Ladislav – ŠTEFKO, Vladimír. *Slovenské ochotnícke divadlo 1830–1980*. Bratislava: Obzor, 1983. 508 s.
- ² ŠTEFKO, Vladimír. *Premeny slovenského ochotníckeho divadla*. Bratislava: Obzor 1984. 158 s.
- ³ ČERNÝ, František – SCHERL, Adolf – TURNOVSKÝ, Evžen a kol. *Dějiny českého divadla / I. Od počátků do sklonku osmnáctého století*. Praha: Academia 1968. 428 s.
- ⁴ ČERNÝ, František – PROCHÁZKA, Vladimír – TURNOVSKÝ, Evžen a kol. *Dějiny českého divadla / I. Národní obrození*. Praha: Academia 1969. 432 s.
- ⁵ ČERNÝ, František – KLOSOVÁ, Ljuba a kol. *Dějiny českého divadla / I. Činohra 1848–1918*. Praha: Academia 1977. 660 s.
- ⁶ ČERNÝ, František – SCHERL, Adolf – ŠORMOVÁ, Eva a kol. *Dějiny českého divadla / I. Činoherní divadlo v Československé republice a za nacistické okupace*. Praha: Academia 1983. 708 s.
- ⁷ CÍSAŘ, Jan – ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava a kol. *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence*. Praha: IPOS 1998. 448 s.
- ⁸ VALENTA, Jiří – ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava a kol. *Bibliografie českého amatérského divadla*. Praha: IPOS 1999. 216 s.
- ⁹ ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava – VALENTA, Jiří a kol. *Místopis českého amatérského divadla A–M*. Praha: IPOS 2001. 520 s.
- ¹⁰ ŠRÁMKOVÁ, Vítězslava – VALENTA, Jiří a kol. *Místopis českého amatérského divadla N–Ž*. Praha: IPOS 2002. 782 s.
- ¹¹ Databáze českého amatérského divadla [online]. URL: <<http://www.amaterskedivadlo.cz/>>
- ¹² VALENTA, Jiří (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí*. Praha: NIPOS 2010. 412 s.
- ¹³ STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017. 336 s.
- ¹⁴ CHOCHOLÁČ, Bronislav. *Selské peníze*. Brno: Matice moravská 1999, s.132.
- ¹⁵ Databáze českého amatérského divadla [online]. URL: <<http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=opona&id=30>>
- ¹⁶ STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017, s. 130–133.

¹⁷ VALENTA, Jiří (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí*. Praha: NIPOS 2010, s. 222–223.

¹⁸ Databáze českého amatérského divadla [online]. URL:
<<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=opona&id=57>>

¹⁹ STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017, s. 262–263.

²⁰ Databáze českého amatérského divadla [online]. URL:
<<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=opona&id=307>>

²¹ STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017, s. 175.

²² VALENTA, Jiří (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí*. Praha: NIPOS 2010, s. 338.

²³ VALENTA, Jiří (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí*. Praha: NIPOS 2010, s. 120–121.

²⁴ STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017, s. 96–97.

²⁵ VALENTA, Jiří (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí*. Praha: NIPOS 2010, s. 152–153. STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017, s. 250–251.

²⁶ VLACH, Jaroslav. *Divadelní opony a sály v Žarošicích a okolí*. Zvláštní otisk z Vlastivědného věstníku moravského, roč. 41, 1989, č. 1, s. 5–6. STROTZER, Milan (ed.) a kol. *Malované opony divadel českých zemí II*. Praha: NIPOS 2017, s. 248–249.

²⁷ Databáze českého amatérského divadla [online]. URL:
<<https://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=multimedia&id=125998>>